

Pirkanmaan hyvinvointialue
PL 272, 33101 Tampere
pirha.fi

Lausunto
10.9.2024

Pirkanmaan hyvinvointialueen lausunto luonnoksesta valtioneuvoston mielenterveyden edistämisen periaatepäätökseksi

Sosiaali- ja terveysministeriö on pyytänyt lausuntoa luonnoksesta hallituksen esitykseksi valtioneuvoston mielenterveyden edistämisen periaatepäätökseksi. Periaatepäätös on osa kansallisen mielenterveysstrategian ja itsemurhien ehkäisyohjelman 2020-2023 toimeenpanoa. Lausuttavana olevaan luonnokseen on päivitetty mielenterveyden edistämisen toimenpiteet vuosille 2024-2027 pääministeri Orpon hallitusohjelman mukaisesti.

Lausunnon määräaika on 17.9.2024. Annetut lausunnot otetaan huomioon hallituksen esityksen jatkovalmistelussa. Valtioneuvoston mielenterveyden edistämisen periaatepäätös on tarkoitus viedä valtioneuvoston hyväksyttäväksi vuoden 2024 lopulla.

Lausunto pyydetään antamaan mielenterveysstrategian asiakokonaisuuksien mukaisesti. Asiakokonaisuudet ovat mielenterveys pääomana, lasten ja nuorten mielenterveys, mielenterveysoikeudet, palvelut ja mielenterveysjohtaminen. Lisäksi pyydetään enintään 1/3 A4 sivun tiivistelmää lausuntoyhteenvedoa varten.

Pirkanmaan hyvinvointialue lausuu asiakokonaisuuksista seuraavaa:

Mielenterveyden edistäminen

Mielenterveyden edistäminen ja mielenterveyteen liittyvien ongelmien ennaltaehkäisy on välttämätöntä laaja-alaisesti yhteiskunnan eri sektoreilla. Eri sektoreiden päätöksenteossa tulee ottaa huomioon päätösten vaikutukset mielen hyvinvointiin.

Kaikkia mielenterveyden ongelmia ja häiriöitä ei ole mahdollista ehkäistä. Mielenterveyden edistämiseksi tarvitaan myös mielenterveyden häiriöiden hyvää hoitoa ja katkeamattomia hoitopolkuja. Kehittyvien mielenterveyden häiriöiden hyvällä hoidolla, katkeamattomilla hoitopoluilla sekä tukemalla työhön/opiskeluun paluuta voidaan merkittävästi edistää mielenterveyttä. Perusterveydenhuoltoon ollaan kohdentamassa kansallisesti muutoksia (hoitotakuu), jotka toteutuessaan mahdollisesti hidastavat hoitoon pääsyä perustasolla. Tämä ei tue periaatepäätöksessä kuvattuja tavoitteita. Väestön mielenterveyttä edistää merkittävästi se, että sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita voidaan tarjota mahdollisimman varhaisessa vaiheessa niille, joille hoitoa vaativia oireita syntyy.

Mielenterveys pääomana

Periaatepäätöksessä kuvataan toimenpiteitä, joilla pyritään hyvän mielenterveyden säilyttämiseen ja mielenterveysongelmien ennaltaehkäisyyn. Tavoitteeksi kuvataan myös mielenterveysosaamisen taitojen vahvistaminen ja hyvinvointityö sektorit ylittävänä verkostotyönä. Osiossa korostuvat ennaltaehkäisevät, väestön hyvinvointia laajasti lisäävät toimenpiteet. On tärkeää, että mahdollistetaan omatoiminen mielenterveydestä huolehtiminen tarjoamalla monipuolisia mahdollisuuksia hyvinvointia tukevaan toimintaan sosioekonomisesta asemasta ja asuinalueesta riippumatta.

Lasten ja nuorten mielenterveyden rakentuminen arjessa

Ylisukupolvisuuden merkitys lasten ja nuorten arjessa on merkittävä. Vanhempien taloudellisten huolien, työttömyyden, sairauksien ja sosiaalisten ongelmien

vaikutukset lapsiin ja nuoriin tulee huomioida, ja tukea ja hoitoa tulee tarjota koko perheelle. Pikkulapsiperheille, joissa vanhempi on kuormittunut, hyvin nuori, yksinhuoltaja tai kärsii mielenterveysongelmista, tulee kohdentaa erityistä tukea arkeen. Toimenpiteissä ei ole mainintaa perheen aikuisten mielenterveys- ja päihdeongelmien tai muiden pitkäaikaissairauksien hyvästä hoidosta. Vaikutus arkeen ja lasten mielenterveyteen on merkittävä, jos perheen aikuiset voivat huonosti eikä heille ole riittävää apua ja palveluita tarjolla.

Lasten ja nuorten mielenterveyden ongelmien ennaltaehkäisyssä ensisijaista on heitä kohtaavien aikuisten kyky kuunnella ja ymmärtää lapsen tilannetta ja reagoida siihen asianmukaisesti tukea antaen. Tämä edellyttää asianmukaista resurssointia kaikille saatavilla oleviin ja yhdenvertaisiin (universaaleihin) palveluihin. Erityisesti tunne- ja vuorovaikutustaitojen opettaminen edistää mielenterveyttä.

Ehkäisevän päihdetyön ja valistuksen lisäksi on tärkeää turvata nuorille päihteitä ongelmallisesti käyttäville nopea ja sujuva vaikuttavaan hoitoon pääsy. Riittävät nuorille suunnatut päihde- ja riippuvuusongelmien hoitoon kohdenetut palvelut auttavat osaltaan ehkäisemään rikollisuutta ja saavuttamaan erityisen haavoittuvassa asemassa olevia nuoria palveluiden ja avun piiriin.

Yhteiskunnan tulee tukea nuorten mahdollisuuksien moninaisuutta ja luoda tulevaisuuden näkymiä. Lasten ja nuorten mielenterveyden edistäminen edellyttää pitkäjänteistä ja monialaista kehittämistä. Aiemmin tehtyjen päätösten / muutosten vaikutuksia lasten ja nuorten hyvinvointiin tulee arvioida ja korjata tunnistettuja pulmia.

Mielenterveysoikeudet

Mielenterveysongelmiin ja päihde- ja riippuvuussairauksiin liittyy edelleen syrjintää ja stigma vaikuttaa näistä ongelmista kärsivien saamaan hoitoon ja palveluihin. Mielenterveysoikeuksiin kuuluvat ihmisarvon ja perus- ja ihmisoikeuksien kunnioitus ovat tärkeitä arvoja, joiden tulee toteutua palvelujärjestelmissä sekä mielenterveys- että päihde- ja riippuvuusongelmista kärsiviä kohdattaessa. Tulee varmistaa, että sairauden laadusta riippumatta hoitoon pääsy toteutuu yhdenvertaisesti.

Vankiloissa annettavan sosiaalisen kuntoutuksen sisältöjä on tärkeää vahvistaa mielenterveyden tukemiseksi. Päihteiden käyttö vankiloissa on yleistä ja on tärkeää kiinnittää huomiota myös vankeusrangaistusta suorittavien riittävään päihde- ja riippuvuusongelmien hoitoon.

Syrjinnän vastainen työ työelämässä edistää mielenterveys- ja päihdesairauksista kuntoutuvien mahdollisuuksia ja oikeutta työllistyä. Työelämään osallistumisen lisäksi mahdollisuus opiskeluun edistää mielenterveyttä ja osallisuutta.

Ihmisten tarpeiden mukaiset, laaja-alaiset palvelut

Monialaisen yhteistyön kehittäminen pitkäjänteisesti sosiaali- ja terveyskeskusten toimintaympäristössä on oleellisen tärkeää, mutta sitä ei mainita monialaisen yhteistyön kehittämisen toimenpiteissä. Hoidon ja palveluiden jatkuvuus ja moniammatillinen yhteistyö sekä ennaltaehkäisevissä että hoitoa tarjoavissa palveluissa lisää tarpeen mukaisen hoidon vaikuttavuutta.

Matalan kynnyksen tukea ja ennaltaehkäiseviä palveluita on tärkeää järjestää riittävästi, mutta myös vaikeimmin sairaille tulee turvata riittävät palvelut sekä perusterveydenhuollossa että erikoissairaanhoidossa. Toimenpiteissä mainittuja asunnottomuuteen, lähisuhdeväkivaltaan ja vankiloiden kuntoutussisältöihin liittyviä tavoitteita voidaan edistää turvaamalla oikea-aikaista ja vaikuttavaa hoitoa. Tämä onnistuu erityisesti kehittämällä perustason palveluita ja varhaisen vaiheen hoitoa, mikä toteutuakseen vaatii aidosti riittävää resursointia näiden palveluiden tuottamiseen.

Hyvä mielenterveysjohtaminen

Mielenterveysjohtamisen toimenpiteisiin sisältyy sekä henkilöstön työkykyjohtamiseen ja mielenterveyden edistämiseen liittyviä, että palvelujärjestelmän johtamiseen liittyviä toimenpiteitä. Mielenterveysjohtamisessa on hyvä kiinnittää huomiota alaistaitojen ja työyhteisötaitojen johtamiseen ja kouluttamiseen, niin että koko työyhteisön vastuuta korostettaisiin.

Palvelujärjestelmän tasolla tulisi ratkaista valtakunnallisesti keskeisiä haasteita, kuten mielenterveys-, päihde- ja riippuvuuspalveluihin ja psykiatriseen erikoissairaanhoidon liittyvät resurssihaasteet ja rahoituksen vaje.

Mielenterveysstrategian tavoitteiden eteenpäin vieminen edellyttää mahdollisuutta palveluiden kehittämiseen, mikä jatkuvassa resurssivajeessa jää toivottua vähäisemmäksi.

Itsemurhien ehkäisy

Keskeinen osa itsemurhien ehkäisyä on vaikeiden mielenterveys- ja päihdehäiriöiden hyvä ja vaikuttava hoito, mikä tulee turvata varmistamalla riittävät ja oikea-aikaiset palvelut. Itsemurhariskissä olevat ja itsemurhaa yrittäneet tarvitsevat tyypillisesti psykiatrisen erikoissairaanhoidon palveluita, mikä tulee huomioida ja turvata mahdollisuudet tarjota akuuttia hoitoa. Itsemurhaa yrittäneille tarjottavaa tukea voidaan vahvistaa ottamalla systemaattisempaan käyttöön kohdennettuja interventioita, esimerkiksi Linity-malli. Suomi on Euroopan kärkimaa nuorten huumekuolemissa. Vaikeat päihdeongelmat ovat usein yhteydessä muihin mielenterveyden ongelmiin, joihin liittyy myös kohonnut itsemurhariski sekä tahalliset ja tahattomat yliannoskuolemat. Hoitoon pääsyn sujuvoittaminen ja riittävät palvelut tulee turvata myös aktiivisesti huumeita käyttäville. Palveluiden yhteensovittaminen katkeamattomien hoitopolkujen varmistamiseksi on haastavaa, jos työtä joudutaan tekemään liian vähäisellä resurssilla.

Tiivistelmä lausuntoyhteenvetoa varten

Mielenterveyden edistämisen periaatepäätöksessä kuvataan poikkihallinnollisia mielenterveyden edistämisen ja itsemurhien ehkäisyn toimenpiteitä vuosina 2024-27. Nämä ovat tärkeitä kokonaisuuksia, jotka toteutuessaan voivat kohentaa väestön mielenterveyttä ja ehkäistä vakavampien mielenterveyshäiriöiden kehittymistä. Samaan aikaan ollaan tekemässä budjettiratkaisuja, jotka osin lisäävät eriarvoisuutta ja vaikeuttavat periaatepäätöksessä kuvattujen tavoitteiden saavuttamista. Toteutettavien säästötoimien vaikutuksia kansalaisten hyvinvointiin on tärkeää seurata ja arvioida. Mielenterveysstrategian tavoitteet vuoteen 2030 ovat erittäin kannatettavia, mutta edellyttää alueellisesti riittäviä perustason ja kaikille yhtenäisiä ja yhdenvertaisia palveluja. Ennaltaehkäisevien palvelujen lisäksi on tärkeää, että alkuvaiheen (perustason) hoitoa on mahdollista toteuttaa oikea-aikaisesti, laadukkaasti ja vaikuttavasti. Haasteeksi saattaa muodostua perustason hoitotakuun väljentäminen. Ennaltaehkäisystä huolimatta osa sairastuu vakavampiin häiriöihin, joiden hoidossa nopea avun piiriin pääsy on tärkeää. Laaja-

alaisesti toimivissa sosiaali- ja terveyskeskuksissa voidaan toteuttaa yksilöllistä, laadukasta ja oikea-aikaista palvelua